

**АНТИАЛКОГОЛЬНА КАМПАНІЯ В ДОНБАСІ
В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ 1980-х рр.**

Горбачовська антиалкогольна кампанія – одна з найбільш суперечливих акцій часів Перебудови. З огляду на поширення алкоголізації українського суспільства, розгляд досвіду попередньої боротьби із „зеленим змієм” видається актуальним. Особливо це стосується шахтарського краю, де проблема пияцтва та алкоголізму на початку Перебудови стояла вкрай гостро.

Перші публікації, що висвітлювали перебіг антиалкогольної кампанії побачили світ ще за часів СРСР. Якщо на початку Перебудови вона оцінювалась виключно позитивно [1; 2], то згодом піддавалась об’єктивній критиці [27]. Проте всі дослідники визнавали факт загрозливої алкогольної ситуації в Радянському Союзі в середині 1980-х рр.

В історіографічних дослідженнях незалежних пострадянських країн антиалкогольна кампанія висвітлюється, як правило, побіжно в контексті інших подій періоду Перебудови [3, с. 32; 5, с. 48-51; 21, с. 31-38]. Спеціалізовані розвідки цьому питанню присвятили медик О. Немцов [22], публіцисти О. Нікішин [23] та В. Ніколаєв [24, с. 276-291]. Дослідження антиалкогольної кампанії в Донбасі відсутні.

Основою джерельної бази статті є архівні матеріали, більшість з яких уперше вводиться до наукового обігу. Важливим джерелом також є спогади радянських керівників часів Перебудови, які, щоправда, хибують на суб’єктивізм. Більшість із них (Є. Гайдар, В. Кебіч, В. Масол, М. Рижков) висвітлюють антиалкогольну кампанію негативно. М. Горбачов, визнаючи деякі хиби антиалкогольної кампанії, прагне перекласти відповідальність на членів Політбюро ЦК КПРС Є. Лігачова та М. Соломенцева [24, с. 284]. Послідовним прибічником антиалкогольної кампанії залишається лише один з її ініціаторів Є. Лігачов [20, с. 252-259].

Метою статті є дослідження розгортання антиалкогольної боротьби в Донбасі на початковому етапі Перебудови, заходів влади з протидії алкоголізації суспільства, ставлення суспільства до цих ініціатив, наслідків протиборства із „зеленим змієм”.

7 травня 1985 р. було прийнято Постанову ЦК КПРС „Про заходи з подолання пияцтва та алкоголізму” і Постанову Ради Міністрів СРСР „Про заходи з подолання пияцтва та алкоголізму, викорінення самогоноваріння”, в яких йшлося про необхідність рішуче посилити боротьбу з пияцтвом, причому передбачалось значне скорочення виробництва алкогольних напоїв, кількості місць їх продажу та часу реалізації [19, с. 21-27]. 16 травня 1985 р. вийшов Указ Президії Верховної Ради СРСР „Про посилення боротьби з пияцтвом та алкоголізмом, викорінення самогоноваріння”, який підкріплював вище вказані заходи адміністративними та кримінальними покараннями [26, с. 13-16]. У Постанові „Про хід виконання постанови ЦК

КПРС „Про заходи з подолання пияцтва та алкоголізму” від 8 вересня 1985 р. ЦК КПРС закликав посилити антиалкогольну кампанію [26, с. 25-31].

Аналогічні документи приймали й органи влади союзних республік. 20 травня 1985 р. Президія Верховної Ради УРСР прийняла указ „Про заходи з посилення боротьби проти пияцтва та алкоголізму, викорінення самогонваріння” [29, арк. 17]. На Донеччині було розроблено комплексний Міжвідомчий план основних організаційних заходів з антиалкогольної пропаганди серед населення на 1986–1990 рр.

Контроль за дотриманням антиалкогольного законодавства покладалася на систему комісій по боротьбі з пияцтвом при виконкомах рад, на підприємствах, в установах, організаціях, колгоспах і радгоспах (комісію по боротьбі з пияцтвом при Раді Міністрів УРСР було створено ще в 1972 р. [28, арк. 7]).

Антиалкогольна кампанія велася переважно адміністративними методами. На Донеччині в 1986 р. порівняно з 1984 р. на 79,5 % було скорочено мережу вино-горілчаних магазинів, перепрофільовано і відкрито 94 безалкогольних кафе і барів [30, арк. 52]. Було обмежено час торгівлі спиртним, скорочено виробництво алкогольної продукції.

Задля втілення в життя антиалкогольних заходів залучались профспілки, комсомол, установи освіти та охорони здоров'я, громадські організації, творчі спілки. Підкреслюючи добровільність антиалкогольної кампанії, влада прагнула надати їй громадський імпульс. Для цього було створено Всесоюзне добровільне товариство боротьби за тверезість та аналогічні товариства в республіках (далі – УДТБТ). За влучним висловом російського публіциста В. Ніколаєва, цю організацію можна було назвати Міністерством тверезості [24, с. 283]. В її розпорядженні були тисячі штатних співробітників у центрі й на місцях, існували республіканські, обласні, крайові, міські, районні ради товариства. Донецький обласний осередок виник 16 жовтня 1985 р. (голова ради – Г. Кобець).

До кінця 1985 р. в основному сформувалась структура обласної організації УДТБТ. Було створено осередки в 21 місті, 18 сільських районах та 21 районі у містах. До кінця 1985 р. первинні осередки було створено на більшості підприємств. Загалом по області станом на 20 лютого 1986 р. було створено 6316 первинних організацій УДТБТ, у яких нараховувалось 298852 члени (в УРСР – 1,5 млн. осіб) [11, арк. 2]. На початок 1987 р. членами УДТБТ на Донеччині були 3188228 особи, що складало 12,2 % працездатного населення [12, арк. 1], однак 55 % з них становили жінки. Попри добровільно-примусовий характер членства, відсоток активістів був незначним [9, арк. 10]. Проведене в 1989 р. анкетування засвідчило, що лише 53 % членів вступили в УДТБТ за внутрішніми переконаннями і 51 % – перестали вживати алкоголь [16, арк. 4]. Серед членів Донецької обласної організації було лише 9,8 % комсомольців, не бажали вступати в товариство молоді робітники [11, арк. 12]. Кількість членів, а після 1988 р. і первинних організацій невпинно скорочувалась (детальніше див. табл. 1).

Таблиця 1 [18, арк. 7]

Відомості про кількість первинних організацій та членів Донецької обласної організацій УДТБТ (1986–1990 рр.)

Рік	Число членів УДТБТ			Первинні організації	
	Є	Прийнято	Вибуло		
1986	470402	4323	–	474725	7434
1987	474725	17058	31833	459950	7259
1988	459950	6647	26674	439923	7441
1989	439923	1416	51278	390061	7227
1990 (I півріччя)	390061	653	109383	281241	5824

Осередками УДТБТ було створено 53 клуби тверезості, видавались популярні брошури про шкідливість вживання алкоголю, проводились лекції та кінолекторії, книжкові виставки, читацькі конференції, спортивні заходи, рейди з виявлення п'яних на робочому місці, насаджувалась безалкогольна обрядовість.

Добре зарекомендували себе клуби тверезості „Контакт” на базі палацу культури „Іскра” виробничого об'єднання „Ждановважмаш”, „Маяк” при палаці культури металургів Комбінату ім. Ілліча, любительський клуб „Ромашка” Жданівського комбінату хлібопродуктів, клуб „Сучасниця” житлово-комунальної контори комбінату „Ждановбуд”. У клубах проводились чествування ударників праці, зустрічі передовиків виробництва з молодими робітниками, ветеранами війни [11, арк. 37, 38]. Клуб „Подруги” при палаці культури ім. Леніна м. Білозерська провів конференцію „Якого тата хочуть наші діти?”. У клубі шахти ім. РСЧА м. Добропілля було створено дитячу агітбригаду „Іскра”. Піснюю і сатирою діти розповідали про горе-батьків, які проміняли любов до дітей на любов до оковитої [11, арк. 53].

Працівники обласних бібліотек разом з обласним Будинком санітарної освіти видали методичні рекомендації „Тверезість – норма життя”, „Організація клубів тверезості – справа всіх і кожного”, „Сценарій безалкогольного весілля”; в містах і районах було проведено 10 показових безалкогольних весілля. У бібліотеках Артемівська, Ясинуватої, Новоазовська відбулись медичні читання „Боротьба з пияцтвом та алкоголізмом – справа кожного з нас”. У багатьох районах організовано університети здоров'я, де проводились лекції на тему „Пияцтву – бій!”, „Здоров'я людини і алкоголь”, „Здоров'я – справа не особиста” [10, арк. 1-2]. У результаті аналізу репертуару театрів, філармонії, об'єднання музикальних ансамблів було знято з показу твори та окремі сцени, що містили епізоди з випивкою, палінням, застіллям [10, арк. 8].

За перше півріччя 1986 р. лекторами товариства „Знання” було прочитано близько 18 тис. лекцій на антиалкогольну тематику. Щомісяця відбувались зустрічі з медичними працівниками під рубрикою „Тверезість – норма життя”. Особливо активно працювали головний лікар Жданівського

тубдиспансеру – голова міської ради УДТБТ П. Твердохлебов; Селидівського – Ф. Онанко; головний лікар Макіївського Будинку санітарної освіти С. Оловянніков, головний лікар Центральної міської лікарні Шахтарська Л. Мороз та ін. За перше півріччя 1986 р. 25 тис. кіносеансів на антиалкогольну і правову тематику зібрали 2659 тис. глядачів [11, арк. 51].

У м. Горлівці 47 підприємств боролись за високе звання колективу високої культури і тверезого способу життя. У Донецьку в повному складі вступили в УДТБТ дільниця № 5 шахти ім. Челюскінців, дільниця № 10 шахти ім. Абакумова, дільниця № 2 шахти „Південнодонбаська-1”, інструментальний цех заводу „Продмаш”. Жіноча бригада коксохімічного заводу м. Жданова стала ініціатором руху „Бригада тверезого способу життя” [11, арк. 48-49].

З лютого по серпень 1986 р. УДТБТ разом зі Спілкою журналістів СРСР на Донеччині провели 2838 рейдів „За ефективну працю і здоровий побут” (участь взяли 12004 особи). Було створено 2580 рейдових груп, виявлено 3379 недоліків і порушень, 2962 з них усунуто [11, арк. 57]. Наприклад, осіб у нетверезому стані було виявлено в конвертерному цеху комбінату „Азовсталь” [11, арк. 8]. Проти комірника хіміко-механічного технікуму м. Слов’янська Є. Губар, яка у березні–квітні 1986 р. викрала 21 л етилового спирту на суму 681 крб., порушено кримінальну справу. Було звільнено з роботи перукаря Шарікало (Кіровський район Донецька), яка приховала 24 флакони одеколону „Жасмін” для продажу [11, арк. 57, 58].

Нерідко в ході таких рейдів виявлялись й інші порушення. Зокрема, в Калінінському районі м. Донецька з’ясувалось, що басейн обкому ДТСААФ має 3 тренерів і 54 групи здоров’я [11, арк. 9]. Виходило, що кожен тренер працює по 16 годин в день. Кумедний випадок трапився на сумнозвісній шахті ім. Засядька. Рейдова бригада виявила, що маляр В. Бірюкін вкрав 3 ящики облицювальної плитки [11, арк. 58].

Порушення антиалкогольного законодавства могло коштувати людині кар’єри. Зокрема, на шахті „Холодна балка” (Макіївка) у 1985 р. за порушення антиалкогольного законодавства було звільнено 89 осіб, понижено у розряді – 108, позбавлено премій – 521, перенесено відпустку з літніх місяців на зимові – 217 [11, арк. 8-9].

Було посилено роботу з виявлення та лікування (в тому числі й примусового) хворих на алкоголізм та алкогольні психози. Це призвело до скорочення кількості хворих на алкогольні психози з 2176 осіб у 1985 р. до 768 у 1987 р. [12, арк. 2]. Однак за той же час кількість наркоманів та токсикоманів зросла в декілька разів [14, арк. 2]. Низькою була й ефективність лікування в ЛТП. У 1988 р. 27,5 % осіб, направлених на примусове лікування, вже раніше перебували в ЛТП [15, арк. 2].

Попри вжиті заходи, на засіданні обласної Міжвідомчої ради з антиалкогольної пропаганди при Донецькій обласній раді народних депутатів 27 травня 1986 р. зазначалось, що „заходи, спрямовані на боротьбу з пияцтвом та алкоголізмом, часто мають епізодичний характер” [10, арк. 8].

Констатувалось, що комітети у справах фізкультури та спорту, спортивні товариства не пов'язують свою діяльність з подоланням пияцтва та алкоголізму, пропагандою тверезості як джерела здоров'я та спортивної майстерності [10, арк. 12]. Майже не проводилась індивідуальна виховна робота з алкоголіками, погано було налагоджено зв'язки між первинними організаціями УДТБТ, комісіями по боротьбі з пияцтвом, радами профілактики і адміністративними комісіями підприємств, комісіями у справах неповнолітніх.

У 1985 р. на Донеччині понад 40 % злочинів було скоєно у нетверезому стані, а в у м. Шахтарську, Селідовому, Дебальцевому, Сніжному, Харцизьку, районах Олександрівському, Першотравневому, Волновахському цей показник був вищим за середній [11, арк. 19]. На березень 1986 р. за період діяльності нового законодавства було виявлено понад 2000 фактів розпиття спиртних напоїв і перебування в нетверезому стані на робочих місцях, 1332 керівників середньої ланки потрапили до медвитверезника, 1538 осіб потрапили до медвитверезника прямо з робочих місць [11, арк. 18]. (Детальніше про заходи, спрямовані на боротьбу з „зеленим змієм” див. табл. 2).

Таблиця 2 [7, арк. 21–22]

Відомості про стан боротьби з пияцтвом, алкоголізмом та самогоноварінням в Донецькій області за I півріччя 1986 р. порівняно з I півріччям 1985 р.

Звітна позиція	I півріччя 1986	I півріччя 1985	зростання (+); зниження (-)
Організаційна робота			
Кількість комісій по боротьбі з пияцтвом при виконкомах рад	380	380	
(% від загальної кількості виконкомів)	100	100	
Кількість підприємств промисловості, будівництва, сільського господарства, де працюють комісії по боротьбі з пияцтвом	1694	1671	+23
Протиалкогольна пропаганда			
Кількість осіб, присутніх на заходах з протиалкогольної пропаганди, які проводить Товариство „Знання”, культурно-освітні установи і кіномережа (тис. осіб)	2916,8	2805,4	+111,4
Лікування наркологічних хворих			
Кількість зареєстрованих хворих на алкоголізм:			
загалом	94773	91715	+3058
осіб на 10 тис. населення	180	180	
Притягнуто до лікування загалом	40873	42433	-1560
в тому числі:			
стаціонарно	8765	9795	-1030
амбулаторно	30339	31294	-955
в ЛТП	1769	1344	+425

Зареєстровано хворих на наркоманію: загалом	1116	759	+357
осіб на 10 тис. населення	2,1	1,5	+0,6
Притягнуто до лікування: загалом	380	252	+128
в тому числі:			
стаціонарно	359	206	+153
амбулаторно	6	42	-36
в ЛТП	15	4	+11
Робота адміністративних органів			
Кількість осіб, притягнутих до відповідальності за порушення антиалкогольного законодавства	141585	166099	-25514
Доставлено до медвизначників	66026	71899	-5875
Вилучено самогонних апаратів	1960	1982	-22
в тому числі добровільно	170	233	-63
Притягнуто до кримінальної відповідальності самогонщиків (ст. 149 КК УРСР)	500	161	+339
Притягнуто до адміністративної відповідальності самогонщиків	7043	8497	-1454
Виявлено порушень прав торгівлі спиртними напоями	1041	1212	-171
% осіб, які скоїли злочин в нетверезому стані	44,0	45,1	-1,1

У системі середньої та профтехосвіти було складено список неповнолітніх, що вживають алкоголь, і виокремлено „групу ризику” (у 1986 р. складала 13474 осіб) [30, арк. 54], проводились лекції лікарів, співробітників адмінорганів, тематичні вечори, вечори запитань і відповідей тощо [10, арк. 20]. Проте ця робота часто велась формально. Адміністрація навчальних закладів і комітети комсомолу не приділяли їй належної уваги.

На серйозні недоліки в роботі з неповнолітніми в Донецькій обл. вказувалось на спільному засіданні комісії у справах неповнолітніх та по боротьбі з пияцтвом при Раді Міністрів УРСР 29 грудня 1986 р. Протягом 1986 р. зростання кількості злочинів, скоєних неповнолітніми у стані алкогольного сп'яніння спостерігалось у 28 з 54 міст і районів [28, арк. 25]. Голова комісії у справах неповнолітніх при Донецькому облвиконкомі Р. Соболева констатувала, що в системі освіти склалась порочна практика: „після 8 кл. усі невстигаючі учні йдуть в ПТУ. Вчителі з нетерпінням чекають закінчення восьмого класу, щоб негайно позбутися всіх нерадивих учнів. Виникла унікальна система, коли одне відомство – школа – передає свій брак іншому відомству і не несе за нього відповідальності” [30, арк. 59].

Окремі керівники не приділяли належної уваги боротьбі із „зеленим змієм”. Так, Селидівський міськвиконком в січні 1987 р. дозволив продаж спиртних напоїв магазинам, розташованим поблизу підприємств та дитячих установ [8, арк. 29]. Чиновні борці за тверезість нерідко самі не були прикладом тверезого життя. Наприклад, голову правління первинної

організації УДТБТ в АПТ № 11465 (м. Селідово) В. Клименка було виключено з товариства після потрапляння до витверезника [13, арк. 5].

Заступник голови Ради Донецької обласної організації УДТБТ М. Городіщев з відчаєм зазначав: "... потрібна армія знаючих та переконаних пропагандистів, оскільки ніяка боротьба з пияцтвом, у т. ч. закриття магазинів, обмеження продажу спиртного, відкриття додаткової кількості наркологічних лічниць та профілакторіїв, позитивного результату не дасть, поки людина (за допомогою усіх пропагандистів) не виробить у своїй свідомості, що алкоголь – ворог її здоров'ю..." [11, арк. 29]. У 1990 р. він розробив проект Закону УРСР „Про заборону реклами і пропаганди алкогольних та тютюнових виробів” [17]. Щоправда, таких переконаних прибічників тверезості серед офіційних „борців з пияцтвом” було небагато.

За перші два роки антиалкогольної кампанії дещо зміцніла дисципліна праці, зменшилась кількість злочинів та інших правопорушень, ДТП, вулиці стали безпечними у вечірні години, відбувся сплеск народжуваності, зросла середня тривалість життя. Однак у ті ж роки небаченого розмаху набуло самогоноваріння, процвітала спекуляція спиртным, поширювались наркоманія і токсикоманії, дефіцитним продуктом став цукор. Влітку 1985 р. вся країна була вкрита горілчаними чергами, які дехто цілком серйозно вважав методом боротьби з пияцтвом [6, с. 18]. Довелось запровадити талони на спиртне, алкогольні пайки на поховання і весілля. Зросла реалізація одеколонів та спиртмістких товарів. Лише у м. Торез в 1986 р. їх реалізовано на 171 тис. крб. (у 1985 р. – 120 тис.) [11, арк. 59]. Випадки отруєння парфумами і спиртовими настоянками було зафіксовано у м. Жданові, Донецьку, Макіївці, Костянтинівці, Краматорську, Єнакієво [11, арк. 74]. З вулиць та громадських місць пияцтво перемістилось в сферу побуту, в сім'ю.

Про незадовільний стан боротьби з пияцтвом в області йшлося в листі заступника Голови Ради Міністрів УРСР Є. Качаловського голові Донецького облвиконкому А. Статінову (4 березня 1987 р.). У ньому зазначалось, що в 1986 р. на 56 % зросла кількість осередків самогоноваріння. У другому півріччі на 21 % зріс продаж цукру, а протягом січня 1987 р. – ще на 19 % [8, арк. 9].

8 квітня 1987 р. Донецький облвиконком затвердив додаткові комплексні заходи з посилення боротьби проти пияцтва, алкоголізму й самогоноваріння. Вони передбачали суворе дотримання встановленого порядку реалізації цукру (не більше 2 кг одному покупцеві) та вино-горілчаних виробів; організацію широкої профілактичної роботи за місцем проживання з викорінення пияцтва, своєчасного виявлення осіб, що займаються самогоноварінням; підвищення ролі трудових колективів у скороченні втрат робочого часу на ґрунті пияцтва; створення умов для повноцінного відпочинку й дозвілля населення; покращення побутового обслуговування й наркологічної допомоги [8, арк. 12]. Незважаючи на вжиті заходи, рівень споживання цукру неухильно зростав. У 1988 р. на Донеччині

кожен третій злочин та кожна четверта ДТП скоювались у стані алкогольного сп'яніння [15, арк. 2].

8 вересня 1988 р. М. Горбачов на засіданні Політбюро ЦК КПРС визнав, що „в здійсненні правильної лінії ми перестарались, як завжди” [4, с. 403]. Нові проблеми, що постали перед СРСР, зробили питання зловживання алкоголем неактуальним, і кампанію поступово було згорнуто.

Горбачовська антиалкогольна кампанія продемонструвала некомпетентність нового радянського керівництва і стала однією з причин провалу Перебудови. Алкогольна ситуація в СРСР, безперечно, потребувала негайної боротьби зі зловживанням спиртним, проте обрані методи, вочевидь, виявились хибними.

Після розвалу СРСР на тлі економічної катастрофи та масового безробіття „зелений змії” знову запанував у Донбасі. У 2007 р., за даними Міністерства охорони здоров'я України, в Донецькій обл. нараховувалось 1407,28 алкоголіків на 100 тис. населення [25, с. 56]. За цим показником шахтарський край займає 13 місце в Україні. Однак через споживання неякісного алкоголю кількість хворих на алкогольні психози за останнє десятиліття збільшилась майже в 10 разів. 70 % хронічних алкоголіків на Донбасі – це люди у віці до 30 років. Попри катастрофічну ситуацію з алкоголізацією населення в Україні, репресивно-заборонювальні методи видаються сьогодні неприйнятними.

1. Актуальные вопросы антиалкогольной пропаганды и пути повышения ее эффективности (По материалам Всесоюзного семинара лекторов) / Б.М. Левин и др. – М., 1987. – 64 с.
2. Актуальные вопросы антиалкогольной пропаганды и пути повышения ее эффективности (Материалы Всесоюзного семинара-совещания. Душанбе, 23–25 сентября 1986 г.) / Д.В. Колесов, Г.В. Мельников. – Ч. II. – М., 1988. – 64 с.
3. Бойко О.Д. Нариси з історії України (1985–1991 рр.) / Олександр Дмитрович Бойко. – К., 2008. – 357 с.
4. В Политбюро ЦК КПСС ... По записям Анатолия Черняева, Вадима Медведева, Георгия Шахназарова (1985–1991) / Сост. А. Черняев (рук. проекта), А. Вебер, В. Медведев. – М., 2006. – С. 403.
5. Ванюков Д.А. Демократическая Россия конца XX – начала XXI века / Дмитрий Александрович Ванюков. – М., 2007. – 240 с.
6. Гладыш С. Очередь / Светлана Гладыш // Трезвость и культура. – 1986. – № 3. – С. 16-18.
7. Державний архів Донецької області (далі – ДАДО). – Ф. Р. 2794. – Оп. 2. – Спр. 5532. – 53 арк.
8. ДАДО. – Ф. Р. 2794. – Оп. 2. – Спр. 5826. – 69 арк.
9. ДАДО. – Ф.Р. 6764. – Оп. 1. – Спр. 8. – 106 арк.
10. ДАДО. – Ф. Р. 6764. – Оп. 1. – Спр. 19. – 58 арк.
11. ДАДО. – Ф. Р. 6764. – Оп. 1. – Спр. 24. – 85 арк.
12. ДАДО. – Ф.Р. 6764. – Оп. 1. – Спр. 40. – 21 арк.
13. ДАДО. – Ф. Р. 6764. – Оп. 1. – Спр. 59. – 39 арк.
14. ДАДО. – Ф. Р. 6764. – Оп. 1. – Спр. 64. – 4 арк.
15. ДАДО. – Ф. Р. 6764. – Оп. 1. – Спр. 76. – 3 арк.
16. ДАДО. – Ф.Р. 6764. – Оп. 1. – Спр. 80. – 15 арк.
17. ДАДО. – Ф. Р. 6764. – Оп. 1. – Спр. 85. – 4 арк.

18. ДАДО. – Ф Р. 6764. – Оп. 1. – Спр. 93. – 9 арк.
19. Коммунистическая партия Советского Союза в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК (1898–1986). – 9-е изд., испр. и доп. Т. 15. 1985–1988. – М., 1989. – 671 с.
20. Лигачев Е. Кто предал СССР? / Егор Лигачев. – М., 2009. – 288 с. – (Суд истории).
21. Медведев Р. Советский Союз. Последние годы жизни. Конец советской империи / Рой Медведев. – М., 2010. – 637 с.
22. Немцов А.В. Алкогольная история России: Новейший период / Александр Викентьевич Немцов. – М., 2009. – 320 с.
23. Никишин А.В. Водка и Горбачев / Александр Никишин. – М., 2007. – 432 с. – (Серия „Тайны русской водки”).
24. Николаев В.Д. Русский дьявол. Водка в судьбе России / Владимир Дмитриевич Николаев. – М.; СПб., 2008. – 304 с. – (Зеркало истории)
25. Салей Е. Полусухая Винница / Екатерина Салей // Корреспондент. – 2008. – № 40, 18 октября. – С. 54-56.
26. Трезвость – закон нашей жизни: Постановления ЦК КПСС, Совета Министров СССР, Указы Президиума Верховного Совета СССР, Президиума Верховного Совета РСФСР о мерах по преодолению пьянства и алкоголизма, искоренению самогонварения. Май–сентябрь 1985 г. – М., 1985. – 32 с.
27. Трезвость: иллюзии и реальность / [В.И. Тарасенко, Н.Н. Чурилов, А.И. Вишняк и др.; Отв. ред. В.И. Тарасенко]. – К., 1991. – 192 с.
28. Центральний державний архів вищих органів влади і управління (далі – ЦДАВОВУ). – Ф. 2. – Оп. 14. – Спр. 8063. – 81 арк.
29. ЦДАВОВУ. – Ф. 2. – Оп. 14. – Спр. 8458. – 182 арк.
30. ЦДАВОВУ. – Ф. 2. – Оп. 15. – Спр. 472. – 66 арк.

The struggle against drunkenness and alcoholism in Donetsk region, the anti-alcohol legislation, practical steps on a fight against abuse alcohol, reasons of failure of this action are the article deals with.

УДК 94(477.48) “1918”

Олександр Дем’янюк

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ МІСЦЕВИХ ОРГАНІВ ВЛАДИ НА ВОЛИНІ ЗА ДОБИ ГЕТЬМАНАТУ П. СКОРОПАДСЬКОГО

Аналіз доби національно-визвольних змагань 1917–1921 рр. переконує, що ці роки стали справжнім проривом у становленні української національної ідеї, формуванні засад ідентичності у переважній більшості місцевого населення, зміні національної свідомості широких соціальних прошарків, появі потужних українських політиків. Три складові періоди Української революції мали як загальні тенденції, так і особливості свого розвитку, викликані відмінностями у ставленні окремих політиків до зовнішніх та внутрішніх складових української державності.

Важливу роль у становленні традицій української державності відіграв період Гетьманату «Українська Держава». На фоні загальнонаціонального піднесення, яке розпочалося навесні 1917 р., розроблялася ідея відновлення